

**ქურთოლოგია: მიღწევები და პრობლემები
საქართველოს მაგალითზე**

ბუხუტი სიჭინავა

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი,
მეცნიერ-მკვლევარი, საერთაშორისო პოლიტიკის
კვლევისა და პროგნოზირების ცენტრი.

ქ. თბილისი, ვაჟა-ფშაველას I კვტ.
კორპ. N13, 0177, საქართველო. +995599119050.

bukhuti.sitchinava@ciprf.ge

ORCID: 0000-0003-1006-3323

აბსტრაქტი

ქურთოლოგიას, როგორც დამოუკიდებელ სამეცნიერო დისციპლინას, მრავალწლიანი ისტორია აქვს, რასაც სხვადასხვა პერიოდში მრავალი მეცნიერისა თუ მკვლევრის მიერ შექმნილი არაერთი სამეცნიერო ნაშრომის არსებობა ადასტურებს. ქართული ქურთოლოგია, რომელსაც აგრეთვე მრავალწლიანი ტრადიცია აქვს, სათავეს ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის პერიოდიდან იღებს. სწორედ ამ პერიოდში სხვადასხვა ავტორების მიერ შეიქმნა არაერთი მნიშვნელოვანი ნაშრომი. უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ გამორჩეული ადგილი უჭირავს ალბერტ მენტეშაშვილის შრომებს, რომელმაც ქურთოლოგია ახალ საფეხურზე აიყვანა. მის მიერ შექმნილი მონოგრაფიული გამოკვლევები და ცალკეული სამეცნიერო სტატიები დღემდე იკავებს გამორჩეულ ადგილს ქურთულ კვლევებში.

წინამდებარე სტატია, ერთი მხრივ, წარმოადგენს ერთგვარ მცდელობას წარმოაჩინოს ქურთოლოგიის მიმართულებით დაგროვებული ცოდნა საბჭოთა საქართველოს პერიოდში, ხოლო, მეორე მხრივ, თემატიკით დაინტერესებულ პირებს გააცნოს ქურთების საკითხის შესწავლით დაკავებული მეცნიერ-მკვლევრები და მათი სამეცნიერო ნაშრომის შედეგები, ასევე თანამე-

დროვე საქართველოში ქურთოლოგიის წინაშე არსებული პრობლემები და გამოწვევები. წინამდებარე სტატიის ფარგლებში განხორციელებული კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ საქართველოში თანამედროვე ქურთული კვლევები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ქურთი ხალხის ისტორიის, კულტურის, ენის ან რელიგიის საკითხების შესწავლით, რასაც 2020 და 2023 წელს დაცული დისერტაციები ადასტურებს, სადაც სადისერტაციო ნაშრომის ავტორები ქურთების საკითხს პოლიტიკურ და სამართლებრივ პრიზმაში განიხილავენ. აღნიშნული ფაქტი მიანიშნებს იმაზე, რომ საქართველოში ქურთულმა კვლევებმა ახალი სამეცნიერო არეალის ათვისება დაიწყო და ამით მანამდე არსებული ინტერდისციპლინური მიდგომის მასშტაბი კიდევ უფრო გააფართოვა.

საძიებო სიტყვები: ქურთოლოგია; ქურთმცოდნეობა; ქურთული კვლევები; ქურთების საკითხი; აღმოსავლეთმცოდნეობა.

შესავალი

ქურთოლოგია, იგივე ქურთმცოდნეობა (Kurdology, Kurdish Studies), ისევე როგორც თურქოლოგია, არაბისტიკა და ირანი-სტიკა, აღმოსავლეთმცოდნეობის დამოუკიდებელი დარგია და იგი იკვლევს და შეისწავლის ქურთი ხალხის ისტორიას, კულტურას, ენას, პოლიტიკას, საზოგადოებას და მრავალ სხვა მიმართულებას. განსხვავებით ზემოხსენებული აღმოსავლეთმცოდნეობის სხვა დამოუკიდებელი დარგებისგან, უნდა აღინიშნოს, რომ ქურთოლოგია შედარებით ახალი მიმართულებაა. ადრინდელი ცნობები ქურთი ხალხის ისტორიის, კულტურის და მათი სოციალური ურთიერთობების შესახებ ძირითადად თურქეთის, ირანის, ერაყის და სირიის შესახებ მიძღვნილ სამეცნიერო შრომებში იყო თავმოყრილი, რადგანაც ქურთების და ქურთისტანის მეცნიერული შესწავლა საწყის ეტაპზე დამოუკიდებელი სამეცნიერო კვლევით მიმართულებას არ წარმოადგენდა.

ქურთოლოგია, როგორც აკადემიური დისციპლინა, ჩამოყალიბდა რუსეთის იმპერიის ფარგლებში, ხოლო მოგვიანებით საბჭოთა კავშირის პერიოდში მან დიდი განვითარება პოვა. სტატიის ფარგლებში მნიშვნელოვანია მიმოვიხილოთ სამეცნიერო და აკადემიური ტრადიცია, რაც ქურთმცოდნეობის ისტორიის ადრეულ წლებში არსებობდა რუსეთის იმპერიისა და საბჭოთა კავშირში. კვლევის პროცესში გამოყენებულია ლალი უთარაშვილის სამეცნიერო სტატია, რომელიც ქურთმცოდნეობის განვითარებისა და მისი მიმართულებების შესახებ კვლევას ეძღვნება, სადაც ავტორი მიმოიხილავს იმ წინარე პერიოდს, რამაც საფუძველი ჩაუყარა ქურთული კვლევების ტრადიციას. აგრეთვე სტატიაში იგი განიხილავს საბჭოთა საქართველოში ქურთმცოდნეობის მიმართულებით მოღვაწე მკვლევრებს და მათ მიერ ქურთების პრობლემატიკასთან დაკავშირებულ შექმნილ სამეცნიერო შრომებს. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი კონტრიბუცია აღმოჩნდა ხანა ომარხალის (Khanna Omarkhali) და ნოდარ მოსაკის (Nadar Mosaki) ერთობლივი სამეცნიერო სტატია, რომელიც ქურთოლოგიის რუსულ სკოლის ისტორიას ეძღვნება. მათ ნაშრომში მიმოხილულია ქურთული კვლევების მიმართულებების შესახებ, ასევე მეცნიერ-მკვლევართა შექმნილი სამეცნიერო შრომების მოკლე ლიტერატურული მიმოხილვა. საინტერესოა აგრეთვე ქურთული კვლევების და ახლო აღმოსავლეთის ისტორიის სპეციალისტის საშა ალსანჯაქლის (Sacha Alsanckli) ავტორობით შექმნილი სტატია, სადაც ავტორი ქურთული კვლევების ადრეული ისტორიის შესახებ სიღრმისეულად მოგვითხრობს.

წინამდებარე სტატიის მიზანია წარმოაჩინოს ქურთოლოგიის მნიშვნელობა და ღირებულება, აგრეთვე წარმოაჩინოს ქართული ქურთმცოდნეობის ბოლო პერიოდის მიღწევები და მკითხველს გააცნოს ქურთების თემატიკაზე მომუშავე მეცნიერ-მკვლევართა სამეცნიერო ნაშრომები. სტატია გაცნობითი და ინფორმაციული ხასიათისაა და იგი ერთგვარად აჯამებს ქურთოლო-

გის მიმართულებით თანამედროვე პერიოდამდე დაგროვებულ ცოდნას.

მეთოდი

წინამდებარე სტატია ეფუძნება სოციალურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებში აპრობირებულ კვლევის მეთოდებს. ნაშრომში გამოყენებულია ისეთი მეთოდები, როგორცაა ისტორიული ანალიზი, შედარებითი ანალიზი, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენა და დისკურსის ანალიზი. სტატიის ფარგლებში განხორციელდა საბიბლიოთეკო კვლევა-ძიება, რაც მიზნად ისახავდა საქართველოს მასშტაბით სხვადასხვა პერიოდში შექმნილი სამეცნიერო ნაშრომების (მონოგრაფიები, დისერტაციები, სტატიები) ერთიან ველში თავმოყრას. კვლევის პროცესში აგრეთვე გამოყენებულია სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემთა ურთიერთმეჯერების მეთოდიც.

შედეგები

1991 წელს „აზიისა და აფრიკის ქვეყნების აქტუალურ პრობლემებში“ გამოქვეყნდა ლალი უთარაშვილის სამეცნიერო სტატია სახელწოდებით „ქურთმცოდნეობის განვითარებისა და მიმართულებათა შესახებ“, რომლითაც ავტორმა ერთგვარად შეაჯამა ქურთმცოდნეობის შესახებ იმ პერიოდში არსებული მდგომარეობა. მას შემდეგ მსგავსი ტიპის კვლევა ქურთმცოდნეობის შესახებ არ განხორციელებულა. წინამდებარე სტატიის ერთ-ერთი შედეგიც სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ იგი წარმოაჩენს ბოლო პერიოდში მიღწეულ შედეგებს, ასევე ქურთების საკითხზე მომუშავე მეცნიერ-მკვლევრებს.

სტატიის ფარგლებში განხორციელებული კვლევა ცხადყოფას, რომ საქართველოში ქურთული კვლევების ადრინდელი ტრადიცია კვლავ გრძელდება, ქურთოლოგიის, როგორც დამოუკიდებელი დარგის ინტეგრაცია და ინსტიტუციონალიზაცია უმაღლეს სასწავლებელში დღემდე ვერ ხერხდება.

სხვადასხვა ავტორების მიერ შექმნილი არაერთი სამეცნიერო ნაშრომების შესწავლის და მათზე დაკვირვების შედეგად

გამოიკვეთა, რომ შემდეგი ტერმინები, როგორებიცაა ქურთოლოგია, ქურთმცოდნეობა, ქურთული კვლევები, ერთი და იმავე მნიშვნელობით არის გამოყენებული. მსგავსი ტენდენცია შეინიშნება აგრეთვე ისეთ სიტყვებთან, როგორებიცაა ქურთების საკითხი, ქურთული საკითხი, ქურთების პრობლემატიკა და ქურთული პრობლემატიკა. ეს ყველაფერი მიუთითებს იმაზე, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით არ არსებობს არანაირი შეთანხმება და ტერმინების გამოყენება ავტორთა გემოვნებასა და არჩევანზეა დამოკიდებული.

დისკუსია

ქურთებს და ქურთისტანს თავისი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობით ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უკავია ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში, რის გამოც სპარსეთისა და ოსმალეთის იმპერიებს შორის სხვადასხვა პერიოდში არაერთი დაპირისპირება მომხდარა. ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში ამ ორი იმპერიის გაბატონების შედეგი იყო ის, რომ ქურთების პრობლემატიკა საუკუნეების განმავლობაში მხოლოდ რეგიონული პოლიტიკის საზღვრებში იყო მოქცეული. თუმცა XIX საუკუნეში ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში იმპერიული ძალების გამოჩენამ ქურთების საკითხი რეგიონულიდან გლობალური პოლიტიკის მასშტაბამდე გაზარდა. ერთი მხრივ, ოსმალეთისა და სპარსეთის დასუსტებამ და ქურთული ნაციონალიზმის და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის გააქტიურებამ, ხოლო, მეორე მხრივ, რეგიონში ევროპული სახელმწიფოების (ინგლისი, გერმანია, საფრანგეთი, რუსეთი) გამოჩენამ, რეგიონში მანამდე არსებული მრავალსაუკუნოვანი ძალთა ბალანსი მკვეთრად შეცვალა. იმპერიული სახელმწიფოებისთვის, რომლებიც რეგიონში თავიანთი გავლენების გაფართოებას ცდილობდნენ, ქურთებთან და სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან დაახლოება მალევე იქცა მათი საგარეო პოლიტიკის ინტერესის მთავარ ობიექტად.

ახლო აღმოსავლეთის XIX საუკუნის გვიანდელი და XX საუკუნის ადრინდელი პერიოდების ისტორიის შესწავლის პრო-

ცესში მკვეთრად იკვეთება ინგლისის, გერმანიის, საფრანგეთისა და რუსეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები რეგიონში. იმპერიულ ძალებს შორის განსაკუთრებული ინტერესით გერმანია გამოირჩეოდა, რომელიც ბალდადის რკინიგზის მშენებლობით ინგლისის აზიურ სამფლობელოებზე თავდასხმისთვის ემზადებოდა. გერმანიის მიერ ოსმალეთის სულთანზე, მინისტრებსა და გენერალიტეტზე მოპოვებული გავლენა ინგლისის სერიოზულ აღშფოთებას იწვევდა, რომელსაც შორს მიმავალი გეგმები ჰქონდა. ინგლისელების მიერ ქურთების საკითხით დაინტერესება ერასყა და ირანში თავიანთი შემდგომი ექსპანსიის მიზნებით იყო განპირობებული. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ამავე პერიოდში ქურთების და ქურთისტანის მიმართ დაინტერესება ამერიკის შეერთებულმა შტატებმაც გამოხატა, რომელმაც 1895 წელს გახსნა საკონსულო ერზერუმში, მოგვიანებით კი ხარფუთში, მიუხედავად იმისა რომ ოსმალეთმა ამ უკანასკნელზე თავიდანვე უარი განუცხადა (მენტეშაშვილი, 1978:96-97). მას შემდეგ, რაც XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთმა სამხრეთ კავკასიის რეგიონი თავის სამფლობელოს მიუერთა, იგი გახდა პირველი იმპერია, რომელიც ტერიტორიული თვალსაზრისით ყველაზე ახლოს აღმოჩნდა ქურთებთან და ქურთისტანის რეგიონთან.

რუსეთის დაახლოება ქურთებთან XIX საუკუნის ადრეულ წლებიდანვე იწყება, კერძოდ ოსმალეთთან (1806-1812) და სპარსეთთან (1804-1813) ომების პერიოდში. არსებობს წყაროები, რომლის მიხედვითაც რუსეთი ცდილობდა ომების დროს ქურთულ ტომებს ნეიტრალიტეტი შეენარჩუნებინა, რის სანაცვლოდაც ტომის ბელადებს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დივიდენდებს ჰპირდებოდა (მენტეშაშვილი, 1978:62-63). ზემოხსენებულმა ფაქტორებმა მეფის რუსეთში შექმნა აუცილებელი პირობა დაწყებულიყო ქურთების და ქურთისტანის შესწავლა, რაც ადრეულ წლებში, ძირითადად, მოგზაურების და სამხედრო მოხელეების ჩანაწერებზე დაყრდნობით ხდებოდა, როგორც ეს ევროპის სხვა დანარჩენ სახელმწიფოს ახასიათებდა. ამ მხრივ ანალოგიური

ვითარება იყო ევროპის ქვეყნებშიც, სადაც ქურთების და ქურთისტანის შესახებ ინფორმაცია ძირითადად მოგზაურებისა და მისიონერების ჩანაწერებით ვრცელდებოდა. დომინიკელთა ორდენის მღვდელმა მაურიციო გარზონიმ (Maurizio Garzoni) ქურთისტანში გატარებული წლების შედეგად, 1787 წელს, ჩამოაყალიბა ქურთული ენის გრამატიკა და ლექსიკა (Grammatica e vocabolario della lingua kurda), მის სახელს უკავშირდება მანამდე არსებული მოსაზრების გაბათილება, რომლის მიხედვითაც ქურთული ენა სპარსულად მიიჩნეოდა. მისი ცნობებში აგრეთვე ვხვდებით შენიშვნებს ეზიდებზე. აღიარებულია, რომ მაურიციო გარზონი ქურთოლოგის „მამად“ მიიჩნევა სამეცნიერო საზოგადოებაში (Al-sancakli, 2016:56).

ისტორიკოსები და აღმოსავლეთმცოდნეები სამართლიანად შენიშნავენ ფაქტს, რომ ქურთოლოგია, როგორც სამეცნიერო დისციპლინა, ჩამოყალიბდა და განვითარდა ჯერ კიდევ მეფის რუსეთში, თუმცა მას იმ დროს არ ჰქონდა რაიმე სახის ინსტიტუციური სახე. იგი თავიდან აღმოსავლეთმცოდნეობის ირანისტიკის მიმართულებას მიეკუთვნებოდა, რომლისგანაც შემდგომ დამოუკიდებელ სამეცნიერო დისციპლინად ჩამოყალიბდა. ხანა ომარხალის და ნოდარ მოსაკის ერთობლივ ნაშრომში, რომელიც რუსული ქურთოლოგიის და მის გარშემო არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის განხილვას ეძღვნება, შენიშნავენ, რომ რუსეთში ქურთული კვლევები სამხედრო გეოგრაფიისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის, კონკრეტულად კი ირანისტიკის, შემადგენელი ნაწილი იყო (Omarkhali, Mossaki, 2014:145). ქურთი ხალხის მეცნიერულად შესწავლა შემდგომ პერიოდში იწყება. რევოლუციამდელი პერიოდის რუსული ქურთოლოგია ძირითადად ორ მიმართულებას წარმოადგენდა. პირველი იკვლევდა ქურთი ხალხის ისტორიას, კულტურას, ენას, ხოლო მეორე მიმართულება უტილიტარული იყო (უთარაშვილი, 1991:339).

ქურთული კვლევების ინსტიტუციური ისტორიის დასაწყისად პირველი მსოფლიო ომის პერიოდი მიიჩნევა, კერძოდ კი

1916 წელი, როდესაც აღმოსავლეთმცოდნე იოსებ ორბელის (Yusuf Orbeli) თაოსნობით სანქტ-პეტერბურგში საფუძველი ჩაეყარა ქურთულ კვლევებს. თუმცა ტერმინი ქურთოლოგია, მოგვიანებით გახდა პოპულარული, მას შემდეგ, რაც 1934 წელს ერევანში პანსაბჭოთა ქურთოლოგიური კონგრესი გაიმართა (Alsancakli, 2016:56). 1959 წელს იოსებ ორბელის ხელმძღვანელობით სსრკ-ს მეცნიერებათა აკადემიის აზიის ხალხთა ინსტიტუტის ფარგლებში ქურთული განყოფილება ჩამოყალიბდა (Scalbert-Yücel, Le Ray, 2006:14). აქვე უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა კავშირის ფარგლებში აქტიური სამეცნიერო კვლევები ქურთების შესახებ, ძირითადად სამ ქალაქში მიმდინარეობდა: მოსკოვი, ლენინგრადი (თანამედროვე სანქტ-პეტერბურგი) და ერევანი.

საქართველოში ქურთმცოდნეობის განვითარების ისტორია პირობითად შესაძლოა ორ პერიოდად დაიყოს: ქურთოლოგია საბჭოთა საქართველოში და ქურთოლოგია პოსტსაბჭოთა საქართველოში.

საქართველოში ქურთმცოდნეობის ისტორიის ადრეულ ეტაპზე სიმონ ესაძის სტატია გვხვდება, სადაც ავტორი საქართველოს სსრ-ის ცენტრარქივის მონაცემების საფუძველზე კავკასიის ფრონტზე იმპერიალისტური ომის პერიოდში ქურთების საკითხს ანალიზებს. საქართველოში ქურთების საკითხის ინტენსიური შესწავლა 1960-იანი წლებიდან იწყება და იგი ისტორიკოსის და აღმოსავლეთმცოდნის ალბერტ მენტეშაშვილის სახელს უკავშირდება, რომელმაც 1963 წელს დაიცვა სადისერტაციო ნაშრომი თემაზე: „ერაყში ქურთების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ზოგიერთი საკითხი (1919-1925)“. ქართული ქურთოლოგიის სამეცნიერო სკოლის ჩამოყალიბებისა და მისი შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით ალბერტ მენტეშაშვილის ღვაწლი მართლაც რომ გამორჩეულია, რასაც მის მიერ სხვადასხვა პერიოდში ქურთების საკითხზე შექმნილი არაერთი მონოგრაფიული გამოკვლევა და მრავალი სამეცნიერო სტატია ადასტურებს. (მონოგრაფიები: ერაყელი ქურთების ეროვნულ-

განმანათავისუფლებელი მოძრაობის ისტორიიდან (1919-1925), 1965; აგრარული ურთიერთობების საკითხები თანამედროვე ქურთისტანში, 1976; ქურთები და ქურთისტანი: სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საკითხები, 1977; ახლო აღმოსავლეთის ქურთების ისტორიის საკითხები (X-XX სს), 1978; ქურთები (რუსულად), 1984). ალბერტ მენთეშაშვილის მიერ შექმნილი ფუნდამენტური გამოკვლევები ქურთების და ქურთისტანის შესახებ დღემდე რჩება უმნიშვნელოვანეს სამეცნიერო ნაშრომებად, რომელიც დიდ დახმარებას უწევს დაინტერესებულ მეცნიერ-მკვლევრებს ქურთული საკითხის შესწავლაში. ბატონი ალბერტი არაერთი სადისერტაციო ნაშრომის სამეცნიერო ხელმძღვანელი გახლდათ, რომელთა შორისაც იყვნენ მურთაზ ტაიარი (თემა: ირანთურქეთის სამხედრო კონფლიქტები და ქურთები XIX ს-ის I მეოთხედში - 1986) და დავით სააკაძე (თემა: ირან-ერაყის ურთიერთობა და ქურთები XX საუკუნის 60-იან წლებსა და 80-იანი წლების პირველ ნახევარში - 1988).

ქურთული კვლევების მიმართულების მხრივ გამორჩეული ადგილი უჭირავს საქართველოში მოღვაწე ქურთ-ეზიდ მეცნიერ-მკვლევრებს, რომლებმაც ქურთების ისტორიის, კულტურის და ენის შესწავლას სხვადასხვა პერიოდში მარვალ სამეცნიერო ნაშრომი მიუძღვნეს. ქურთული ენის შესწავლის თვალსაჩინო წარმომადგენელი აღმოსავლეთმცოდნე ქარიმ ანყოსია (1937-2019), რომელმაც საქართველოში მცხოვრები ქურთი-ეზიდი მოსახლეობისთვის და ენით დაინტერესებული პირებისთვის 2019 წელს ქართულ-ქურთული (კურმანჯი) მოკლე ლექსიკონი გამოსცა, ხოლო უფრო ადრე მოკლე ქართულ-ქურთული (სორანი) ლექსიკონი-სასაუბრო (2011); ქერიმ ანყოსს ეკუთვნის აგრეთვე შემდეგი სახელმძღვანელოები: ანბანი ქურთული ენისთვის (კურმანჯის დიალექტზე) ლათინური ანბანის საფუძველზე (2004); ვისწავლოთ წერა-კითხვა ქურთულად (კურმანჯი) (2016); ქურთული ფოლკლორი (თარგამანი, 2007). ქურთი-ეზიდების კულტურის, რელიგიის და ტრადიციების თემატიკაზე არაერთი ნაშ-

რომი შექმნა აღმოსავლეთმცოდნე, ეთნოლოგმა და ისტორიკოსმა ლამარა ფაშაევამ (1940-2015). დღემდე აქტიურ სამეცნიერო საქმიანობას ეწევიან ქერიმ ამოვეი (აღმოსავლეთმცოდნე, ირანისტი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი) და დიმიტრი ფირზარი (თეოლოგი, აღმოსავლეთმცოდნე, ეზიდთა სასულიერო პირი).

აქვე აუცილებელია ვახსენოთ აღმოსავლეთმცოდნე და ირანისტი ცაცო (ცაცა) კოტეტიშვილი, რომელმაც სხვადასხვა პერიოდში არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა ქურთულ-ეზიდურ თემატიკას. ამ მხრივ აღსანიშნავია მის მიერ შექმნილი სამეცნიერო ნაშრომები ქურთ-ეზიდთა რელიგიურ მრწამსზე, მათ ყოფა ცხოვრებაზე, რელიგიურ წესებსა და ადათებზე, ხალხურ სიმღერებსა და ქურთ-ეზიდთა ფოლკლორზე, ქურთულ სამკაულსა და მორთულობაზე და სხვა.

უნდა აღინიშნოს, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოში ქურთულ კვლევებში მანამდე არსებული ტრადიცია გაგრძელდა და ამ მიმართულებით საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაბიჯებიც კი გადაიდგა. სწორედ ამას მიანიშნებს, 1995 წელს, მადონა პაქსაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი სახელწოდებით „ქურთთა ემიგრანტული საზოგადოებები და განმათავისუფლებელი მოძრაობა ახლო აღმოსავლეთში XX საუკუნეში“, სადაც ავტორმა სიღრმისეულად გამოიკვლია ქურთული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძირითადი მომენტები. საინტერესოა აგრეთვე ავტორის მიერ ქურთულ საკითხზე შექმნილი სამეცნიერო სტატიები, სადაც იგი ქურთების პრობლემემატიკის აქტუალურ საკითხებს მიმოიხილავს (სტატიები: ბრძოლა ირანის ქურთისტანის ავტონომიისათვის 80-იანი წლების დასაწყისში (1994); ერაყის ქურთისტანი: მოგვარების პერსპექტივები (1994); ქურთ ემიგრანტთა მოღვაწეობა და ბრძოლა ავტონომიისათვის ერაყში (1994); ქურთთა ავტონომიური რესპუბლიკის შექმნა ირანში 1945-1946 წლებში (1994); ქურთთა ემიგრანტული ორგანიზაციები და მათი განმათავისუფლებელი მოძრაობა

თურქეთში (1994); ქურთთა პრობლემის ინტერნაციონალიზაციის ზოგიერთი საკითხი (1995); ქურთი პოლიტემიგრანტების (თურქეთი) საქმიანობა დასავლეთ ევროპაში 80-იან წლებში (1996)).

სამწუხაროდ, ქურთმცოდნეობის ფარგლებში და ქურთების საკითხზე შექმნილი სადისერტაციო ნაშრომები 2020 წლამდე არ გვხვდება. შავლეგო ტაბატაძის სადისერტაციო ნაშრომი „ქურთების პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის პრობლემები“ და მის მიერ შექმნილი სამეცნიერო სტატიები მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კონტრიბუციაა დარგის განვითარების თვალსაზრისით. თავის სადისერტაციო ნაშრომში ავტორი სიღრმისეულად აანალიზებს ქურთების როლს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონულ გეოპოლიტიკაში. აგრეთვე ავტორს ყურადღების მიღმა არ რჩება ქურთული საკითხის დარეგულირების ინიციატივები. დასკვნით ნაწილში ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ქურთების პრობლემა საკმაოდ კომპლექსურ და ურთიერთგადაჯაჭვულ საკითხს წარმოადგენს როგორც რეგიონულ, ასევე საერთაშორისო მასშტაბითაც (ტაბატაძე, 2020:159). საინტერესოა აგრეთვე მის მიერ 2019-2020 წლებში შექმნილი სამეცნიერო სტატიები, სადაც ავტორს ფართოდ აქვს შესწავლილი და გაანალიზებული ქურთული პრობლემატიკის აქტუალური საკითხები (სტატიები: ქურთთა სახელმწიფოს საკითხი ისტორიულ, პოლიტიკურ და სამართლებრივ ჭრილში (2019); ქურთთა სახელმწიფოს საკითხი და ქურთების როლი ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში (2019); ქურთები და საერთაშორისო ორგანიზაციები (2019); ქურთისტანის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის ძირითადი პრობლემები (2020); ქურთების პრობლემა და ისრაელი (2020)).

ქურთმცოდნეობის მიმართულების განვითარების თვალსაზრისით მოკრძალებული წვლილი შეიტანა ბუხუტი სიჭინავამ, რომელმაც 2023 წელს კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის პოლიტიკის მეცნიერების სადოქტორო პროგრამის ფარგლებში

დაიცვა სადისერტაციო ნაშრომი სახელწოდებით „ერთიანი ქურთული სახელმწიფოს შექმნის იდეა: გამოწვევები და პერსპექტივები“. სადისერტაციო ნაშრომის ცალკეულ თავებში ავტორს შესწავლილი აქვს ირანში, სირიაში, თურქეთსა და ერაყში მცხოვრები ქურთების პრობლემატიკა. ნაშრომში გაანალიზებულია ის კომპლექსური და პრობლემატური საკითხები, რომლებიც აბრკოლებენ ქურთების საკითხის გადაწყვეტას რეგიონულ და გლობალურ პოლიტიკაში. სადისერტაციო ნაშრომში აგრეთვე ყურადღება გამახვილებულია ქურთების კონსოლიდაციის დამაბრკოლებელ ფაქტორებსა და ქურთთა საკითხის მოგვარების ხედვებზე (სიჭინავა, 2023). სადისერტაციო ნაშრომის მინიმალური სტანდარტის ფარგლებში გამოქვეყნებულია რამდენიმე სამეცნიერო სტატია, რომელიც ქურთული პრობლემატიკის ზოგიერთ აქტუალურ საკითხს ეხმიანება (სტატიები: ქურთები ირანში (2020); ქურთები სირიის არაბულ რესპუბლიკაში (2021); Water Security in the Middle East on the Example of Iraqī Kurdistan (2021); ქურთების საკითხი თანამედროვე გლობალური პოლიტიკის კონტექსტში (2022).

ქურთთა პრობლემატიკის ზოგიერთი აქტუალური საკითხი გაშუქებულია მამუკა კომახიას, თამარ კუპრეიშვილის, გიორგი ჭიღვარიას, ნათელა დანგაძის, თამთა ბოკუჩავას, მარიამ გურეშიძის, მირანდა ბაშალეიშვილის, თამარ ვახანიას და სხვათა მიერ სხვადასხვა პერიოდში შექმნილ სამეცნიერო სტატიებში (სიჭინავა, 2023:12). ქურთების პრობლემატიკა ფართოდ არის წარმოდგენილი მიხელ სვანიძის, ემზარ მაკარაძის, გიორგი სანიკიძის, რევაზ გაჩეჩილაძის და სხვა ავტორების მიერ შექმნილი მონოგრაფიების თუ სასწავლო სახელმძღვანელოების ცალკეულ თავებში. სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მცხოვრები ქურთების ისტორიის შესახებ საინტერესო შრომები ეკუთვნის ბაღჩოე ისკოს და მორო მამედოვს.

ქურთულ-ეზიდური კვლევების განვითარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა 2019 წელს, როდესაც

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში დაფუძნდა ეზიდოლოგიის განყოფილება. ამავე ცენტრის მიერ გავრცელებული ინფორმაციით, იგი წარმოადგენს მსოფლიოში ეზიდოლოგიის პირველ განყოფილებას, რომელიც აღმოსავლეთმცოდნეობის სამეცნიერო დაწესებულებაში შეიქმნა. განყოფილების თანამშრომლები იკვლევენ ეზიდთა კულტურის, ენის, რელიგიის, ისტორიის და ეთნოლოგიის საკითხებს. განყოფილების თანამშრომლები არიან ეკონომიკის დოქტორი ქერიმ ამოევი და დიმიტრი ფირბარი (განყოფილების ხელმძღვანელი).

დასკვნა

მიუხედავად ზემოაღნიშნული კონკრეტული მაგალითებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო დღემდე ვერ მოხერხდა ქურთოლოგიის ინსტიტუციონალიზაცია. ამ ფაქტზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ საქართველოს არცერთ კერძო თუ სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებელში არ არსებობს არანაირი აკადემიური კურსი, რომელიც სტუდენტებს ქურთმცოდნეობას ან ქურთულ ენას შეასწავლიდა. დასკვნის მაგიერ შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოსა და ახლო აღმოსავლეთს შორის არსებული გეოგრაფიული სიახლოვის და სწრაფად ცვალებადი პოლიტიკური პროცესების გათვალისწინებით მნიშვნელოვანი და აუცილებელია იმის გააზრება, რომ საქართველოში აღნიშნულ მიმართულებას უფრო მეტი ყურადღება დაეთმოს და ამ მხრივ კონკრეტული ნაბიჯები გადაიდგას.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- მენთეშაშვილი, ა. (1978). *ახლო აღმოსავლეთის ქურთების ისტორიის საკითხები (X-XX სს)*. გამომცემლობა „თბილისის უნივერსიტეტი“. თბილისი.
- პაქსაშვილი, მ. (1994). *ქურთთა ემიგრანტული საზოგადოებები და გამათავისუფლებელი მოძრაობა ახლო აღმოსავლეთში*

- XX საუკუნეში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი.*
- სიჭინავა, ბ. (2023). *ერთიანი ქურთული პოლიტიკის სახელმწიფოს შექმნის იდეა: გამოწვევები და პერსპექტივები*. დისერტაცია, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი. თბილისი.
- ტაბატაძე, შ. (2020). *ქურთების პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის პრობლემები*. დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. თბილისი.
- უთარაშვილი, ლ. (1991). *ქურთმცოდნეობის განვითარების ეტაპებისა და მიმართულებათა შესახებ*. აზიისა და აფრიკის ქვეყნების აქტუალური პრობლემები, თბილისი. გვ. 338-348.
- Alsancakli, S. (2016). The Early History of Kurdish Studies (1787–1901). *Die Welt des Islams*, 56(1), pp. 55-88.
- Clémence Scalbert-Yücel, M. L. (2006). Knowledge, Ideology and Power. *Deconstructing Kurdish Studies. European Journal of Turkish Studies*, 5.
- Khanna Omarkhali, N. M. (2014). A History of Russian Kurdology: With a Brief Literature Overview. *Wiener Jahrbuch für Kurdische Studien (Ausgabe 2/2014): Schwerpunkt: Die Geschichte von kurdischen Studien und Kurdologie. Nationale Methodologien und transnationale Verflechtungen*, pp. 140-177.

REFERENCES:

- Menteshashvili, A. (1978). *Akhlo Aghmosavletis Kurtebis Ist'oriis Sak'itkhebi (X-XX ss)*. Gamomtsemloba. „Tbilisis Universit'et'i“. Tbilisi.
- P'aksashvili, M. (1994). *Kurta Emigrant'uli Sazogadoebebi da Gamatavisuflebeli Modzraoba Akhlo Aghmosavletshi XX Sauk'uneshi*. Disert'atsia, Tbilisis Sakhelmts'ifo Universit'et'i. Tbilisi:

- Sich'inava, B. (2023). *Ertiani Kurtuli P'olit'ik'is Sakhelmts'ifos Shekmnis Idea: Gamots'vevebi da P'erspekt'ivebi*. Disert'atsia, K'avk'asiis Saertashoriso Universit'et'i. Tbilisi.
- T'abat'adze, Sh. (2020). *Kurtebis P'olit'ik'ur-Sakhelmts'ifoebrivi Mots'qobis P'roblemebi*. Disert'atsia, Sakartvelos T'eknik'uri Universit'et'i. Tbilisi
- Utarashvili, I. (1991). *Kurtmtsodneobis Ganvitarebis Et'ap'ebisa da Mimartulebata Shesakheb*. Aziisa da Afrik'is Kveqnebis Akt'ualuri P'roblemebi, Tbilisi. gv. 338-348.
- Alsancakli, S. (2016). The Early History of Kurdish Studies (1787–1901). *Die Welt des Islams*, 56(1), pp. 55-88.
- Clémence Scalbert-Yücel, M. L. (2006). Knowledge, Ideology and Power. *Deconstructing Kurdish Studies. European Journal of Turkish Studies*, 5.
- Khanna Omarkhali, N. M. (2014). A History of Russian Kurdology: With a Brief Literature Overview. *Wiener Jahrbuch für Kurdische Studien (Ausgabe 2/2014): Schwerpunkt: Die Geschichte von kurdischen Studien und Kurdologie. Nationale Methodologien und transnationale Verflechtungen*, pp. 140-177.